Praksis 53 | Sayfa: *93-114*

Soylulaştırma, Yeniden Üretim Krizi ve Cinsiyet: Tarlabaşı'nda Yaşayan ve Çalışan Alt Sınıftan Kadınların Soylulaştırma Deneyimleri

Bahar Sakızlıoğlu[1]

Öz

Soylulaştırma, cinsiyet ilişkilerini dönüştürür ve cinsiyete dayalı eşitsizliklerin yeniden üretimine neden olur. Soylulaştırma ve toplumsal cinsiyet ilişkisine odaklanan çalışmaların sayısı son dönemde artmış olmasına rağmen, ilgili yazın konuya dair kısmi bir tablo sunmaktadır. Bu çalışma, soylulaştırma sürecinde 1) mekan ve cinsiyetin yeniden inşa edilişi; 2) yeniden üretimin maddi ve duygusal emek yükünün sınıflar arası ve cinsiyetli devrini sorunsallaştırır. İstanbul'un Tarlabaşı semtinde, soylulaştırma sonucu yerinden edilme tehdidi altında yaşayan ya da halihazırda yerinden edilmiş alt sınıftan kadınların deneyimlerini, semtte yaşayan ve çalışan 26 kadınla yapılan yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşme ve katılımcı gözlemlere dayalı olarak aktarır. Çalışma semtteki soylulaştırma sürecinin alt sınıf kadınların hayatını ekonomik ve sosyal açıdan zorlaştırdığını, semtte beraber yaşayan ve çalışan trans kadınları yerinden ederek homofobik tehditlere daha açık hale getirdiğini, yenileme alanında gerçekleşen yıkımla beraber sokakların tekinsizleştiğini ve bununla beraber de kadın bedeni ve mekânsal hareketliliği üzerinde erkek kontrolünün arttığını bulgulamıştır. Bir diğer bulgu da soylulaştırılan semtte yeniden üretimi sürdürmek için gerekli maddi ve duygusal emeğin alt sınıftan kadınlar için ağırlaştığıdır.

Anahtar Kelimeler: *Cinsiyet-soylulaştırma ilişkisi, yeniden üretim krizi, duygusal emek, İstanbul*

Gentrification, Crisis of Social Reproduction and Gender: Gentrification Experiences of Low-Income Women Living and Working in Tarlabaşı

Abstract

Gentrification involves changes in gender relations and production of gender inequalities. Despite the growing literature on gender-gentrification nexus, the literature presents a partial picture. This study focuses on 1) (re)construction of gender and space; 2) gendered and classed transfer of material and emotional labor during gentrification

1 Yardımcı Doçent, Institute of Housing and Urban Development Studies (IHS), Erasmus Üniversitesi, Hollanda, sakizlioglu@ihs.nl. Orcid: orcid.org/0000-0002-6483-1570, Makale gönderim ve kabul tarihi: 10.12.2019 - 06.07.2010.

and displacement processes. It investigates the low-income women's experiences of gentrification and displacement based on 26 semi-structured interviews and participant observations in Tarlabaşı, İstanbul. The study concludes that gentrification makes women's lives difficult in social and economic terms; that it displaces trans-women from the neighborhood making them vulnerable to homophobic threats; that men's control over women's bodies and mobility increases as the streets get unsafe after demolitions. Another important conclusion is that the burden of material and emotional labor to ensure social reproduction in the neighborhood has increased for low-income women.

Keywords: *Gender- gentrification nexus, crisis of social reproduction, emotional labor, Istanbul*

Giriş

Soylulaştırma yazınında, toplumsal cinsiyet ve soylulaştırma ilişkisini ele alan bazı çalışmalar, soylulaştırmanın ataerkil ve heteronormatif kalıplar dışında yaşayan kadın ve LGBTİ+ bireyler için 'özgürleştirici' bir ortam yarattığını savunurlar (Lees, 2000). 'Özgürleştirici kent' savı olarak adlandırılan bu savı benimseyen çalışmalar, genellikle orta ve alt orta sınıftan kadın ve LGBTİ+ bireylerin soylulaştırma deneyimlerine odaklanmış; soylulaşan alanlarda yaşayan ve çalışan alt sınıftan kadın ve LGBTİ+ bireylerin deneyimleri göz ardı edilmiştir (Cahill, 2007; Lees, 2000). Sınıf körlüğünden arınmış yerinden edilme yazınında ise yerinden edilmeye ilişkisel ve zamansal bir perspektifle yaklaşan çalışmaların sayısı artmış ve yerinden edilen ya da soylulaştırılan mahallelerde yaşamaya devam edenlerin sürece dair deneyimleri de araştırma konusu olmaya başlamıştır (Atkinson, 2015; Sakızlıoğlu, 2014a; Davidson, 2009; Shaw ve Hagemans, 2015). Ne var ki bu heyecan verici yazın "yerinden edilmenin gündelik hallerini" incelemek için gerekli olan feminist ve etnografik çerçeveden yoksundur (Stabrowski, 2014: 794). Özetle, soylulaştırma ve yerinden edilme süreçlerini sınıf ve cinsiyet kesişiminden okuyarak alt sınıf kadınların ve LGBTİ+ bireylerin deneyimlerine odaklanan çalışmaların sayısı pek azdır (Sakızlıoğlu, 2019).

Bu noktada Loretta Lees, Elvin Wyly ve Tom Slater'in yaklaşık on sene önce sorduğu ve hala yanıtlanmamış olan soruyu hatırlamakta yarar var: "Soylulaşan kent merkezleri *her*[2] kadın için özgürleştirici bir rol oynar mı?" (2008: 213). Bu soruya yanıt bulmak için soylulaştırma ve yerinden edilme süreçlerine yeniden üretim çerçevesinden bakmak gerekmektedir. Soylulaştırma ve yerinden edilme, yeniden üretim krizini orta ve üst sınıflardan alt sınıflara devretmeye yarayan mekânsal ve cinsiyetli süreçlerdir (Fraser, 2017). Böylesi bir çerçeve, soylulaştırmayı cinsiyet, sınıf ve mekânın kesiştiği yerden okumamıza yardımcı olacak, sürecin farklı sınıfların

2 Vurgu özgün.

yeniden üretimine cinsiyetli etkilerini anlamamızı ve soylulaşan mekânda yeniden üretimi devam ettirebilmek için gerekli maddi ve duygusal emeğin cinsiyetli hallerini kavrayabilmemizi sağlayacaktır. Ne var ki hem ulusal hem de uluslararası feminist kent yazınında, soylulaştırma sürecine yeniden üretim çerçevesinden bakan çalışma yok denecek kadar azdır (Curran, 2019).

Feminist kent yazınındaki boşluklardan yola çıkan bu çalışma, soylulaştırma ve yerinden edilmeyi, yeniden üretim[3] krizinin sosyal ve mekânsal yansıması olarak tartışır. Alt sınıftan kadınların soylulaştırma ve yerinden edilme deneyimlerine odaklanarak, bu süreçlerin cinsiyetli etkileri ile soylulaşan mahallelerde yeniden üretimi sürdürmek için gerekli maddi ve duygusal kadın emeğini anlamaya çalışır. Çalışma[4], İstanbul'un Tarlabaşı semtinde kentsel yenileme projesi nedeniyle yerinden edilme tehdidi altında yaşayan ya da halihazırda yerinden edilmiş alt sınıftan kadınların deneyimlerini, semtte yaşayan ve çalışan 26 kadınla yapılan yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşme ve katılımcı gözlemlere dayalı olarak aktarır. Hızla dönüşen, yatırımsızlık ve soylulaştırma coğrafyalarının kesiştiği bir kent olan İstanbul, cinsiyet ve mekânın birlikte inşasını etnografik olarak inceleme imkânı sunmakla kalmaz, aynı zamanda soylulaştırma ve feminist kent yazınındaki Kuzey Amerika ve Avrupa kentleri odaklı bakışı bu coğrafyaların dışına taşıma imkânı verir.

Makalenin sorunsalını özetleyen bu kısa girişi takip eden ikinci bölüm, soylulaştırma ve yerinden edilmeyi yeniden üretim krizi ile ilişkilendirerek tartışacaktır. Üçüncü kısım, çalışmanın yöntemini açıklayacak; dördüncü kısım 2000'lerin Türkiye'sinde kentlerin cinsiyetli dönüşümü bağlamında, soylulaştırma tehdidi altında olan Tarlabaşı'nda, kentsel yenileme sürecinde mekân ve cinsiyetin nasıl yeniden inşa edildiğini ele alacaktır. Sonuç kısmında ise, çalışmanın bulguları ışığında çalışmanın feminist kentsel teori, yöntem ve praksise katkıları tartışılacaktır.

Soylulaştırma, Yerinden Edilme, Yeniden Üretim Krizi

Soylulaştırma kavramı mekânda değişen sınıfsal yapıya işaret eder. Jason Hackworth bu süreci "mekânın daha varlıklı kullanıcılar için dönüşmesi" olarak tanımlar (2002: 815). Soylulaştırma cinsiyet ilişkilerini etkileyerek cinsiyet eşitsizliklerini yeniden şekillendirir (Curran, 2019). Soylulaştırmayı cinsiyet, sınıf ve mekânın kesiştiği yerden okumak, sürecin farklı sınıfların yeniden üretimine cinsiyetli etkilerini anlamamızı ve soylulaşan mekânda yeniden üretimi devam ettirebilmek için gerekli maddi ve duygusal emeğin cinsiyetli hallerini kavrayabilmemizi sağlar. Böylesi bir feminist okuma, soylulaştırma ve yerinden edilmeyi yeniden üretimin sistemik krizi ile ilişkilendirmeyi gerektirir.

---

3 Nancy Fraser, yeniden üretimi 'doğum yapmak, çocuk yetiştirmek, aile bireyleri ve arkadaşlara bakmak, eve dair bakım işleri, bireylerin içinde bulundukları toplulukların sürdürülmesi, sosyal ilişkileri sürdürmek' gibi fiziksel ve sosyal yaşamı devam ettirmeye dair aktivitelerin toplamı olarak tanımlar (2017: 21). Gıdaya ve konuta erişim, eğitim, çocuk bakımı, sosyal faaliyetler, ulaşım, cinsiyet ve cinselliğin toplumsal inşası yeniden üretim kapsamına girer.

4 Bu araştırma, Avrupa Birliği H2020 Marie Curie Bursu (EC- 658875) ile finanse edilmiş olup, yazarın yürüttüğü 'Soylulaştırmanın Cinsiyetli Coğrafyaları' isimli araştırmanın bir parçasıdır.

Nancy Fraser (2017) kapitalizmin eleştirel analizlerinde yeniden üretim perspektifinin eksik olduğunu dile getirir. Fraser, finansal kapitalizm döneminde, üretim ve yeniden üretim arası çelişkilerin yoğunlaştığını ve yeniden üretimin devamını sağlayan sosyal kapasitenin baskılandığını tartışır ki bu durumu 'yeniden üretim krizi' olarak adlandırır. Bu kriz, popüler tartışmalara 'zaman yoksulluğu', 'iş-ev dengesi', 'sosyal yoksunluk' gibi kavramlarla yansır ancak krizin nedenleri yani kapitalizmin sosyal çelişkileri net olarak tartışılmaz (Fraser 2017: 21). Finansal kapitalizm bağlamında devletin sosyal alandan geri çekilişi, ücretlerin baskılanması ve giderek yaşlanan nüfus, yeniden üretimin haneler üzerindeki yükünü artırır. Farklı sınıflar yeniden üretim krizinden farklı şekillerde etkilenirler. Ekonomik gücü yetenler ticari bakım servisleri satın alarak bu krizle başa çıkarken, ekonomik gücü olmayanlar -özellikle de kadınlar- için yeniden üretim ağır bir yük haline gelir (Fraser, 2017: 32). Mesela, alt sınıftan kadınlar, soylulaşan mahallelerde bakım işçileri olarak çalışmakta, orta ve üst sınıf kadınların -ve bazen de erkeklerin- yeniden üretime dair sorumluluklarını ücretli olarak üstlenmektedirler. Bu durum, bu kadınların yeniden üretim emek yüklerinin -evde ücretsiz, işte ücretli olarak- ikiye katlanması anlamına gelir. Bakım işçileri artan sorumluluklarını kendi ailelerinden diğer kadınlara ya da daha dezavantajlı kadınlara aktarırlar. Bu anlamda, soylulaştırmayı ve yerinden edilmeyi, yeniden üretim krizinin yükünü orta ve üst sınıflardan alt sınıfa ve daha varlıklı bölgelerden daha dezavantajlı bölgelere devretmeye yarayan mekânsal, cinsiyetli süreçler olarak görmek gerekir (Fraser, 2017: 34).

Soylulaştırma sürecinde kent mekanları hem söylemsel hem de fiziksel olarak yeniden yapılanır ve öncesinde alt sınıfların yeniden üretimini mümkün kılan semtler, orta ve üst sınıfların kullanımına açılır ve alt sınıftan kullanıcılar yerinden edilir. Soylulaştırma, alt sınıfların konut ve emek piyasasına, kamusal alan ve hizmetlere, gıdaya, sosyal ağlara ve kent merkezine erişimlerini olumsuz etkileyerek bu grupların mülksüzleşmelerine neden olur ve yeniden üretimlerini imkânsız hale getirir (Katz, 2011; Wright, 2013). Aynı süreç, orta ve üst sınıftan hanelerin konut, ulaşım, gıda, sağlık, bakım ve eğlence gibi servislere erişimini kolaylaştırarak, zaman-mekân bütçelerini yönetebilmeleri için mekânsal bir çözüm sunar (Curran, 2017). Başka bir deyişle, soylulaştırma orta ve üst sınıfların yeniden üretimini kolaylaştırırken, alt sınıflarınkini zorlaştırmakta hatta imkânsız hale getirmektedir (Katz, 2001).

Soylulaştırılan mahallelerde yeniden üretimi sürdürmek sınıflı olduğu kadar cinsiyetli de bir süreçtir ve bu süreçte kadınlar aktif bir rol oynarlar (Cahill, 2007; Paton, 2014). Soylulaştırılan mahallelerde yeniden üretimi sürdürmenin cinsiyetli hallerini anlayabilmek ancak feminist etnografik yöntemle mümkündür.

Araştırmanın Yöntemi

Feminist etnografik yöntem cinsiyet ve diğer farklılıklar temelli güç ve tahakküm ilişkilerini anlamayı ve dönüştürmeyi hedefler (Şentürk, 2016). Bilgi üretim

süreçlerinin odağında olmayan, sesleri duyulmayan kadınların ve ötekileştirilmiş, dezavantajlı kesimlerin yaşamlarına, deneyimlerine odaklanır (Buch ve Staller, 2014: 113). Bu çalışmada, kentsel yenileme, soylulaştırma ve yerinden edilme süreçleri sırasında sınıfsal ve cinsiyete dayalı eşitsizliklerin nasıl yeniden şekillendiğini anlayabilmek için feminist etnografi yöntemi benimsenmiştir. Mahallede yaşamaya devam eden, çalışan veya bu süreçte yerinden edilmiş alt sınıftan kadınların soylulaştırma ve yerinden edilmeye dair deneyimlerine odaklanılmıştır. Feminist etnografik yöntemin benimsenmesinin diğer önemli bir nedeni ise, bu yöntemin, yeniden üretimin gerçekleştiği ve yeniden üretim krizinin doğrudan etkilediği beden ve gündelik yaşam gibi mikro ölçeklerin, kentsel yenileme ve soylulaştırma süreçlerinin dinamiklerini üreten küresel ve kentsel gibi daha makro ölçeklerle bağlantısını kurmamıza yardımcı olmasıdır (Mountz ve Hyndman, 2006; Katz, 2001).

Feminist etnografi, etnografi pratiğinin mevcut güç ilişkilerinden soyutlanamayacağını kabul eder ve hâkim cinsiyet normları ve rollerinin; araştırmacının kendi konumlanışının ve araştırmacı ile katılımcı arasındaki eşitsiz güç ilişkilerinin bilgi üretimini nasıl etkilediğini hesaba katar (Haraway, 1988; Hesse-Biber, 2014). Aşağıda tartışıldığı üzere, saha araştırması boyunca katılımcılara erişim, görüşülen kadınlarla kurulan ilişkinin niteliği, kadınlarla yapılan görüşmeleri işgal etmeye yeltenen erkeklerle mücadele, hâkim cinsiyet normları ve ilişkilerini hesaba katarak ve olabildiğince bu normları eşitsizlikleri sorgulayan bir pratikle, feminist etik çerçevesinde şekillendirilmiştir.

Çalışmanın saha araştırması, Beyoğlu'nda kentsel yenileme sürecinden geçen Tarlabaşı semtinde gerçekleştirildi. Tarlabaşı yenileme projesinin ilanından sonra birçok mahalle sakini yerinden edilme tehdidi altında yaşamak durumunda kaldı, bazıları taşındı bazıları yenileme sürecinden olumsuz etkilenmiş olsa da mahallede yaşamaya devam etti (Sakızlıoğlu, 2014a). Çalışmanın verileri mahallede katılımcı gözlem ve Tarlabaşı'nda yaşayan ya da çalışan, farklı etnik köken ve yaş grubundan, farklı cinsel tercihleri olan alt sınıftan kadınlarla gerçekleştirdiğim 26 derinlemesine görüşmeye dayanmaktadır.[5] Görüşmeci kadınların 22'si Tarlabaşı'nda yaşayan, çalışan ya da daha önce yaşamış kadınlardı, diğer 4 görüşmeci kadın ise semtte sosyal hizmet görevlisi ve öğretmen olarak çalışıyorlardı.[6] Sosyal hizmet görevlisi ve öğretmen kadınlarla yapılan görüşmeler hem erişilmesi güç olan kadınlara erişim sağladı hem de kadınların mahallede yaşadıkları gündelik sorunlar hakkında daha derin bilgi edinilmesini kolaylaştırdı.

---

5 Tarlabaşı'nda hızla değişen nüfus, yıkım ve inşaat faaliyetleri ile olağanüstü hâl koşulları bu çalışmayı yürütmeyi zorlaştırdı. Yeni katılımcılara ulaşabilmek için eski bağlantılarımı kullandım. Mahallede inşaat faaliyetleri ve yeni gelenler dolayısıyla sokak kullanımı değiştiğinden kadınlara ulaşmak zorlaşmıştı. Eskiden sokağı ikinci oturma odaları gibi kullanan kadınlar artık sokağa inmez olduğundan, kadınlara ulaşabilmek için bazı durumlarda önce erkeklerle konuştum. Bakım yükümlülükleri dolayısıyla çoğunlukla evde olan kadınlara ulaşmak zor oldu. Bu kadınlara komşuları ya da esnaf aracılığıyla ulaştım.

6 Görüşülen kadınların isimleri etik kurallar gereği değiştirilmiştir.

Görüşmelerin çoğu Türkçe olarak gerçekleştirildi; Kürtçe ve Arapça konuşan kadınlarla görüşme yapabilmek için daha önce görüşme yapılan ve bu dilleri konuşabilen kadınlardan yardım aldım. Görüşmeler kadınların evlerinde, iş mekanlarında ya da sokakta yapıldı. Kadınlarla yarı kamusal ve kamusal alanlarda görüşme yapmak epey zordu; kadınların sözünü kesip, kendi görüşlerini, hikayelerini anlatmaya başlayan erkeklerle uğraşmak çaba gerektirdi. Kadınların görüşlerinin ikinci plana atılmasını engellemek için mekanizmalar geliştirmek zorunda kaldım. Mesela, bir keresinde görüşmeyi yarıda kesip, ertesi gün devam ettik. Kadınların çoğunlukta olduğu çalışma mekanlarında bile 'koca'ları içeri girip ne konuşulduğunu sordular, kendilerini konuşmaya iliştirmeye çalıştılar. Bu durumlarda araştırmanın, erkeklerin değil de kadınların deneyimlerine odaklandığını söyleyerek erkeklerin konuşmaları işgal etmesini engellendim ve bu rolü bazı görüşmelerde görüşmeci kadınlar üstlendiler. Araştırmanın kadınların deneyimlerine, görüşlerine odaklanması ve görüşmelerin homo-sosyal bir ortamda gerçekleştirilmesi kadınlar için güvenli bir ortam yarattı ve bu paylaşım ortamı kimi görüşmeler sırasında grup terapisini andırır bir hal aldı. Trans kadınlarla yapılan görüşmelerde, erkek müdahalesi gözle taciz ve laf atma şekline de büründü.

Görüşmeler sırasında soruları sadece ben sormadım, tam aksine görüşme yaptığım kadınlar bir araştırmacı, bir kadın, bir anne olarak bana sorular sorduklarında onlardan daha çok şey öğrendim. Araştırmacı- araştırılan, farklı sınıflardan anneler, farklı etnik köken, sınıftan gelen ve farklı cinsel tercihleri ve yönelimleri olan kadınlar olarak birbirimizi anlamaya çalıştığımız, farklı konumlanmaları tartıştığımız ve müzakere ettiğimiz bu diyaloglar derin bir anlayış düzeyi ve güven ilişkisi yaratmakla kalmadı, bilgi üretiminin özneler arası kolektif gerçekleştiğine dair de birer kanıt oluşturdu. Bu diyaloglar, aynı zamanda, kadınlık halleri ve pratiklerinin sınıf, etnik köken, yaş temelli farklılıklar nedeniyle değiştiğini ve kadınlık deneyimleri üzerinden ortak bir zeminde buluşmanın zorluğunu da gösterdi (Ramazanoğlu, 1989).

Kentsel Yenilemenin Cinsiyetli Halleri: Tarlabaşı Örnek Olayı

2000'li yıllarda kentsel dönüşüm ve kentsel yenileme projeleri İstanbul'un mekânsal ve sınıfsal yapısını radikal bir biçimde değiştirmiştir. Tarihi kent merkezlerini hedef alan kentsel yenileme projeleri ile gecekondu ve kaçak yapılaşma alanlarını, depreme dayanıksız ve yıpranmış konut alanlarını hedef alan kentsel dönüşüm projeleri, kentin birçok semtinde devlet eliyle gerçekleştirilen soylulaştırmaya ve sınıfsal tahliyelere yol açmıştır (Sakızlıoğlu, 2014b; Ünsal ve Türkün, 2014). Kentte yaşanan büyük dönüşüm kentsel rantın ve kentsel mekânın farklı toplumsal sınıflar arasında bölüşümünü, sermaye sınıfı lehine yeniden şekillendirmiştir (Türkün, 2014: 6).

İstanbul'un bu dönemdeki dönüşümü sınıfsal olduğu kadar cinsiyetli de bir süreçtir. AKP'nin kent politikaları, mekânın yeniden inşası sürecinde kentte cinsiyet eşitsizliklerinin derinleşmesini ve mekânsal olarak yeniden yapılandırılmasını da

beraberinde getirmiştir. Kentsel yenileme ve dönüşümün yaşandığı mahallelerde gerçekleşen yerinden edilmeler sonucu, alt sınıftan kadınların kentsel mekan ve hizmetlere, sosyal dayanışma ağlarına, emek piyasasına erişimlerini tamamen değiştiren bu projeler (Erman ve Hatiboğlu, 2017), kentte cinsiyet, sınıf ve mekanın inşa süreçlerini doğrudan etkiledi.

Bu araştırmanın saha çalışmasının yapıldığı Beyoğlu ilçesinin dönüşümü, kentsel dönüşüm ve yenilemenin sınıflı olduğu kadar cinsiyetli de olduğunu anlatan bir iyi bir örnektir. 2000'ler sonrasında Beyoğlu'nun dönüşümü dönemin başbakanı Recep Tayyip Erdoğan tarafından tetiklenmiş ve ilçe belediyesi eliyle Tarlabaşı, Okmeydanı, Piyalepaşa gibi birçok semtte rant odaklı kentsel yenileme ve dönüşüm projeleri başlatılarak, Beyoğlu'nda kentsel rantın yeniden dağılımı hedeflenmiştir. Buna paralel olarak, Beyoğlu'nda Taksim Meydanı'ndaki Atatürk Kültür Merkezi'nin yıkılışı ve yeni inşa edilen cami; sınıfsal, feminist, LGBTİ+ ve diğer toplumsal hareketlerin mekanı ve Cumhuriyet'in sembolü olan bu meydanı geri alma çabasının simgesidir. Mücella Yapıcı'nın kültürel kıyım olarak adlandırdığı Beyoğlu'nun dönüşüm süreci,[7] kadınların ve LGBTİ+ bireylerin görece özgürleştirilmiş mekanlarını da tehdit etmiştir. Trans seks işçilerinin soylulaşan Beyoğlu'nda yerinden edilmesi, kuir bireylerin buluşma mekânı olan Gezi Parkı için hazırlanan kentsel dönüşüm projesi, Onur Haftası'nda Taksim'de LGBTİ+ bireylere yönelik polis şiddeti, kentteki ve özellikle Taksim bölgesindeki LGBTİ+ bireylerin ve mekanların baskılanma sürecine örnek teşkil etmektedir. Kısaca, Beyoğlu'nda yaşanan kentsel dönüşüm, semtin sınıfsal ve ideolojik olarak yeniden inşasına neden olmakla kalmamış, aynı zamanda geleneksel hayat tarzları ve cinsiyet normları dışında yaşayan gruplara ev sahipliği yapan mekanların dönüştürülmesi ve sembolik olarak geri alınması ile mekânda erilliğin ve heteronormatifliğin pekiştirilmesine de yol açmıştır. Bir başka deyişle, Beyoğlu'nun son dönemdeki dönüşümü, AKP'nin muhafazakar toplumsal cinsiyet politikaları sonucu olarak toplumsal hayatta artan erkek egemenliğinin -ki bu süreci Deniz Kandiyoti 'erilliğin restorasyonu' olarak tanımlar (2010: 175)- kentsel yenileme ve dönüşüm projeleri ile mekânsal olarak nasıl perçinlendiğini anlatır. Yazının geri kalan kısmı kentsel yenileme sürecinde mekân ve cinsiyet inşasının nasıl gerçekleştiğine odaklanacak ve bu sürecin sınıfsal ve cinsiyetli etkilerini Tarlabaşı örnek olayıyla derinlemesine inceleyecektir.

Yenileme Projesi Öncesinde Tarlabaşı

1955 ve 1964' te yaşanan Rum zorunlu göçü ile boşalan Tarlabaşı, yıllar içinde Karadeniz, Orta Anadolu ve Doğu Anadolu'dan gelen göçmenlere, 1980'lerin sonu ve yoğun olarak 1990'larda zorunlu Kürt göçüne ev sahibi oldu. Tarlabaşı daha sonra uluslararası göçün 'transit geçiş mekanı' oldu ama bu geçicilik hali birçok göçmen için hayli uzun sürmektedir (Perouse, 2011: 281). Bu durum, Suriye'den gelen Kürt

7 Daha detaylı bir tartışma için bkz. Nazlıer (2018).

ve Dom göçmenlerle daha da pekişmiş durumdadır.[8]

Tarlabaşı Bulvarı'nın 1986'da açılmasıyla, Tarlabaşı, Beyoğlu'ndan fiziksel olarak kopup, sosyal ve ekonomik olarak daha da gerilemeye başladı. Zaman içinde, Tarlabaşı, Beyoğlu'nun Cihangir, Galata, Asmalımescit gibi soylulaşan diğer alanlarından sürülerek, yerinden edilen gruplara da mekan oldu (Perouse, 2011; Zengin, 2014). Merkezi konumu, ucuz konut stoğu, enformel iş olanaklarının çokluğu ve önceden gelen hemşeri göçmenlerin varlığı ile İstanbul'a zaten mülksüzleşmiş olarak gelen, başka mahallelerde barınması zor olan birçok ötekileştirilmiş gruba ev sahipliği yaptı (Yılmaz, 2006). Bu kesimler çoğunlukla sokak satıcılığı, atık toplayıcılığı, eğlence sektöründe garsonluk, bulaşıkçılık, güvenlik görevliliği, atölyelerde işçilik yaparak enformel ve güvencesiz olarak çalışmaktadır (Türkün ve Sarıoğlu, 2014). Semtte varlığı gözle görünen uyuşturucu ticareti, seks işçiliği de bir başka kesimin geçim kaynağını oluşturmaktadır. Yenileme alanında yıkımlardan önce 2200 kişi yaşamaktaydı. Hanelerin yüzde 75'i kiracı, yüzde 20'si ev sahibi ve yüzde 5'i de kira ödemeden yaşıyordu (Kentsel, 2008).

Yenileme Öncesi Tarlabaşı'nda Gündelik Hayat: Hassas Bir Denge

Kuir mekanları "normalin alanından dışlanmış, yerinden edilmiş bireylerin yeniden üretimine imkan" veren mekanlar olarak tanımlamak mümkündür (Manalasan, 2015: 567). Bu bağlamda, Tarlabaşı kuir bir mekan olarak görülebilir. Zorla yerinden edilmiş Kürtler, Romanlar, trans seks işçileri, savaştan kaçmış mülteciler gibi dışlanmış ve damgalanmış gruplar diğer mahallelerde yer edinemezken, Tarlabaşı'nda yaşayabilmekte ve Tarlabaşı'na mecbur olma durumunu paylaşmaktadırlar. Başka bir deyişle Tarlabaşı yerinden edilme, mülksüzleşme ve damgalanma süreçlerine maruz kalmış gruplara ev sahipliği eder.

Tarlabaşı'nda kentsel yenileme sürecinden önceki gündeliğin ve sosyal ilişkilerin hassas bir dengeye dayandığını söylemek mümkün (Sakızlıoğlu ve Uitermark, 2014). Yenileme alanında yaşayan dışlanmış ve damgalanmış çeşitli gruplar arasında, başka mahallelerde bulunması ya da kurulması pek mümkün olmayan beraber yaşama pratikleri gündeliği kurmaktaydı.[9] Tarlabaşı'nda yaşayan Kürtler, Romanlar ve uluslararası göçmenler arasında heteronormatif, muhafazakar cinsiyet ilişkileri ve normları hakim olmasına rağmen (Mutluer, 2011), Tarlabaşı trans seks işçileri ve LGBTİ+ bireyler için görece güvenli, ekonomik ve sosyal anlamda uygun bir barınak olmaya da devam etmiştir. Örneğin, trans seks işçileri için başka bir mahallede barınmak hem ekonomik hem de sosyal olarak nerdeyse imkansızdı. Tarlabaşı'ndan taşınmak, şiddete ve tacize maruz kalma riskinin de artması anlamına geliyordu. Bunun ötesinde, Tarlabaşı yerinden edilmiş gruplar arasında kırılgan da olsa kesişimsel dayanışmanın tohumlarını barındıran bir mekandı, mesela Kürt kadınlarla Kürt trans

8 https://www.theguardian.com/cities/2016/jun/02/syrias-gypsy-refugees-sanctuary-istanbul-turkey-ghetto-how-long-will-last (Erişim Tarihi: 11 Kasım, 2017).

9 Bu durum, Tarlabaşı'nın bazı bölgelerinde hala geçerlidir.

seks işçileri arasında ya da Türkiyeli Kürt kadınlarla Suriyeli Kürt kadınlar arasında dayanışma, yardımlaşma mevcuttu. Bunun yanı sıra, farklı gruplar arası çekişmeler ve zaman zaman şiddet de söz konusuydu.

Yenileme Öncesi Tarlabaşı Sokaklarının Cinsiyetli Kullanımı

Yenileme alanı ilan edilmiş bölgedeki sokaklar, yıkımdan önce, Tarlabaşı'nda yaşayan ve çalışan kadınlar tarafından aktif olarak kullanılmaktaydı. Sokaklar yeniden üretimin kolektif olarak gerçekleştirildiği mekanlardı: Kadınlar yemek yapar, halı yıkar, pamuk atar, çocukları sırayla okula götürürlerdi. Kadınların ev-içi emeği sokakta kolektifleşiyor, böylelikle ev-içi işin izole edici etkisi azalıyordu. Sokaklar kadınlar için dayanışma ve sosyalleşme mekanlarıydı.[10] Tarlabaşı kadınları, sokakları misafirlerini ağırladıkları, komşularıyla sohbet ettikleri, gündeliğe dair sorunları konuşup deneyim paylaştıkları ikinci bir oturma odası olarak kullanırlardı. Sokak kullanımı kadınlar arasındaki dayanışmayı güçlendiren bir unsurdu. Komşularla kapı önünde oturup sosyalleşmek özellikle yaşlı ve çocuk bakım yüklerinden dolayı evden pek çıkamayan, hareketi kısıtlı kadınlar için çok önemliydi.[11]

Sokaklar aynı zamanda açık hava fabrikası işlevi görüyordu. Kadınlar parça başı işlerini sokakta yapar, komşularla boncuk dizer, sigara sararlardı.[12] Bu durum daha çok evlerde ve aile içinde yapılan parça başı işin karakterini değiştirmişti. Kadınlar işlerini bitirmek için birbirlerine yardım eder, komşularla akrabalarla beraber yapılan işe çay ve sohbet eşlik ederdi. Kadınlar iş bulma konusunda da birbirlerine destek olurdu.

Tarlabaşı yenileme alanı içinde bazı sokaklar seks işçilerinin yaşadığı ve çalıştığı mekanlar olarak bilinirdi. Bu sokakların görünür bir şekilde kuir özelliğe sahip olması burada yaşayan ve bazıları trans olan seks işçilerinin kendilerini görece güvende hissetmeleri, diğer mahallelerde neredeyse imkânsız olan beraber yaşama pratikleri geliştirmelerini olanaklı kılmıştı. Ancak, belirtmek gerekir ki, hakim cinsiyet normlarına uymayan Tarlabaşı sakinleri sık sık homofobik saldırılara ve polis baskısına maruz kalmakta ve bu saldırılarla mücadele etmek için mekanda ördükleri dayanışma ağlarını kullanmaktaydılar.

Kadınların sokakları kullanma zamanları ve koşulları gündelik olarak müzakere ediliyordu ve çoğunlukla geleneksel muhafazakâr cinsiyet normları ve rolleri ile şekilleniyordu (Mutluer, 2011). Kadınlar sokaklarda, 'homososyallik' olarak tanımlanan hem cinsleriyle sosyalleşiyorlardı (Cantek vd., 2014: 133). Örneğin bir kadın aile dışından erkeklerle sokakta oturmazdı. Trans kadınlar komşularını 'rahatsız etmez', gündüz vakti 'usturuplu' giyinirlerdi. Kadınların sokak kullanımını etkileyen bu ve buna benzer ataerkil normlara rağmen, kadınların sokakları yaygın kullanımı sokakların eril özelliğini törpüleyip, sokakları kadınlar, yaşlılar ve çocuklar

10 Bu konuda yapılmış detaylı bir çalışma için bkz. Şentürk (2016).

11 Bu konuda yapılmış detaylı bir çalışma için bkz. Erman ve Hatiboğlu (2017).

12 Benzer bir tartışma için bkz. Soytemel (2013).

için görece daha güvenli ve erişilebilir kılıyordu. Tarlabaşı'nda kadınların sokakları kullanım pratikleri, kamusal/özel, ev/sokak, işyeri/ev ayrımlarının yapaylığına kanıt oluşturmaktaydı.

Tarlabaşı Yenileme Projesi

Beyoğlu Belediyesi, 2006 yılında Tarlabaşı'nda 278 binanın bulunduğu dokuz yapı adasını yenileme alanı olarak ilan etti ve Çalık Holding'e bağlı GAP şirketi yapılan ihaleyi kazandı. Hazırlanan projede Tarlabaşı İstanbul'un 'Champs Élysées'i olacak, oteller, lüks rezidanslar ve ofisler inşa edilecekti. Belediye Başkanı Misbah Demircan'ın 'zehirlenen prenses' olarak tanımladığı Tarlabaşı 'bodygart dikkati ve cerrah titizliğiyle' 'tedavi' edilecekti.[13] Yetkililerce 'suç merkezi', 'getto', 'kanser dokusu olan çürümüş bir alan', 'tinercilerin, evsizlerin, teröristlerin mekânı' olarak tanımlanan Tarlabaşı, bu yenileme projesiyle temizlenecekti (Sakızlıoğlu, 2007: 219). Başka bir deyişle, başka yerlerde barınması, tutunması neredeyse olanaksız olan dışlanmış ve damgalanmış grupların yerinden edilmesiyle semt kuir niteliğinden arındırılacaktı.

Proje kapsamında, mülk sahibi olanlara üç seçenek sunuldu: 1) Mülklerinin proje öncesindeki bedeli; 2) Yenilenen alanda mülklerinin yüzölçümünün yüzde 42'si kadar bir alan ve otopark alanı; 3) TOKİ sitelerinden konut satın alma hakkı. Önerilen TOKİ sitesi Tarlabaşı'ndan 35 km uzaktaydı.

Kiracılara gelince, kontratı olanlara TOKİ'den konut alma hakkı verildi. Tüm kiracıların yüzde 75'ini oluşturan kontratsız kiracılar ve tüm hanelerin yüzde 5'ini oluşturan, 'işgalci'lere herhangi bir seçenek sunulmadı ve yenileme alanından taşınmaları istendi (Sakızlıoğlu, 2014b). Resmi olarak bir şey önerilmemiş olsa da belediye bu sakinlerden çok zor durumda olanlara taşınma parası verme, taşınma için nakliye aracı kiralama gibi bazı yardımlarda bulundu.

Belediyenin internet sitesinde ve yenileme alanını çevreleyen reklam panolarında resmedilen yeni Tarlabaşı'nın kullanıcıları, ofis alanlarını dolduran iş insanları, alışveriş torbalarıyla gezen orta sınıf, beyaz Türk kadınlar, çocuklarını gezdiren kent anneleri, kafelerin ziyaretçisi kadınlardı. Bu resimlerde orta sınıf, beyaz ve genç kadınlar yenilenmiş, soylulaştırılmış Tarlabaşı'nın kullanıcıları, tüketicileri olarak gösterilmekteydi. Bazı reklam panolarında, yenileme öncesinde bu alanda oturan Tarlabaşı'nın eski sahipleri, eski kullanıcıları da yenilenmiş Tarlabaşı resimleri önünde mutlu mutlu gülümserken resmedilmişti. Bu resimlerde Tarlabaşı'lı kadınlar mahallelerindeki yenilemeden memnundular. Peki gerçekten memnunlar mı?

---

13 http://www.beyogludonusum.com.tr/basin/detay/Tarlabasi-zehirlenmis-prenses-simdi-onu-tedavi-ediyoruz/18/33/0#prettyPhoto (Son erişim: 29 Nisan, 2020).

Resim 1. Tarlabaşı 360 Reklam Panosu (Fotoğraf: Yaşar Adanalı)

Resim 2. Tarlabaşı 360 Proje Tanıtım Fotoları, (Fotoğraf: Beyoğlu Belediyesi)

Resim 3. Tarlabaşı 360 Proje Tanıtım Fotoları (Fotoğraf: Beyoğlu Belediyesi

Resim 4. Tarlabaşı 360 Proje Tanıtım Fotoları, (Fotoğraf: Beyoğlu Belediyesi)

Tarlabaşı'nda Soylulaştırma ve Yerinden Edilmenin Cinsiyetli Etkileri

Tarlabaşı Sokaklarında Pekiştirilen Erillik

Yenileme projesi uygulamaya konduktan sonra, Tarlabaşı sokakları karakter değiştirdi. Tahliyeler tamamladıktan sonra yenileme alanı alüminyum levhalarla kapatıldı. İnşaat alanına giriş yasaklandı. Kapatılan alan, Tarlabaşı Bulvarı ile ara sokakların bağlantısını tamamıyla kesti. Tarlabaşı Bulvarı'na ulaşmak için inşaat alanı çevresinden geçmek gerekiyordu. Bu alan geceleri aydınlatılmadığı için karanlık ve güvensizdi. Alanın çevresinde akşamları uyuşturucu satışı, seks işçiliği gibi faaliyetler yoğunlaşıyordu. Özellikle kadınlar bu alanlardan geçerken tedirgin oluyor ve kendilerini güvende hissetmiyorlardı. Yolunu uzatan, daha güvenli yollardan işe ve eve gidenlerin sayısı artmıştı. Bazıları ise ancak başka kadınlar ya da aileden bir erkek eşliğinde bu bölgeden geçiyordu. Ariz'in anlatımıyla:

Valla korkuyorum geçerken. Levhaların etrafında kafa çeken adamlar var. Kızımla geçmeye korkuyorum. Öteki yoldan gidiyoruz hep. Kimsenin bize bunu yaşatmaya hakkı yok valla (Ariz, kadın, Ermeni, uzun zamandır Tarlabaşı'nda yaşıyor, esnaf, mülk sahibi).

Buna ek olarak, görüşme yaptığım kadınlar, yenileme projesi sonucu komşuları yerinden edildikten sonra sokaklarda sosyal kontrolün azaldığını belirttiler. Boşalan evlerde sabahlayan, geceleri ateş yakan, uyuşturucu satan 'yabancılar'dan şikâyet ettiler. Tarlabaşı'nda uyuşturucu satışı gündelik yaşamın parçası olsa da yenileme sonrası kimin nerde ne iş yaptığının değişmesi, yaşayanlarla bu grupların birbirine yabancı düşmesi anlamına geldi. Komşuların ve esnafın taşınmasıyla azalan sosyal kontrol sokaklardaki dengeyi değiştirdi. Bu yeni durumda, kadınlar kendilerini pek güvende hissetmemeye başladı ve kadınların sokak kullanma koşulları ve zamanları değişti.

Yenileme projesi, özellikle kapatılmış yenileme alanının çevresindeki sokakların eril bir karaktere bürünmesine neden oldu. Sokakların erilleşmesi kadınlar için rahatsızlık veren bir gelişmeydi ve bu gelişme iki sonucu beraberinde getirdi. İlk olarak, kadınların sokak kullanımı üzerinde erkek kontrolü arttı. Sokakların tekinsizleşmesi kadınların sokak kullanımına koşul olarak erkek rızasının alınması gerekliliğini pekiştirdi. Bu özellikle kadınların geceleri sokağa çıkabilmeleri için geçerliydi. Çalışan kadın ve genç kızlar çalıştıkları yerlere evden bir erkek eşliğinde gitmeye başladılar. Levhalarla kapatılmış yenileme alanına yakın yaşayan ya da bu alandan sürekli geçmek zorunda olan kadınların mekânsal hareketlilikleri kısıtlanmıştı ve sokak kullanımları konusunda daha fazla erkek denetimine maruz kalıyorlardı.

İkinci olarak, sokakların erilleşmesi sokaklarda gerçekleştirilen kolektif yeniden üretim ve çalışma pratiklerini olumsuz etkiledi. Görüşme yaptığım kadınlar yenileme sonrası günlük yeniden üretim ve bakım işlerini eskisi kadar sokağa taşımadıklarını belirttiler. Komşuların taşınması ve sokakların tekinsiz hale gelmesi,

bu işlerin tekrar evlere taşınmasına ve kolektif özelliğinin törpülenmesine neden oldu. Bunun sonucunda bazı kadınlar kendilerini izole edilmiş hissetmeye başladıklarını ve yenileme öncesindeki yeniden üretim ve çalışma pratiklerinin kolektif halini özlediklerini belirttiler. Bazıları komşularıyla evlerde buluşmaya ve bu pratikleri sürdürmeye devam etti; ancak sokaklardan evlere taşınmış olma, bu faaliyetlerin sokaktan geçen herkese açıklığını ve spontane halini olumsuz etkiledi. Kadınların sosyalleşme, birbirlerinden öğrenme ve dayanışma imkanlarının azalması söz konusu oldu.

Yeniden Üretim Bağlamında Artan Maddi ve Duygusal Emek Yükü

Yenileme sonrası gerçekleşen değişimler, mahallede yaşayanlar için yeniden üretimin maddi ve duygusal emek yükünü artırdı. Araştırma kapsamında yaptığım görüşmeler, artan maddi ve duygusal emek yükünü daha çok kadınların yüklendiğini gösterdi.

Yerinden edilmiş kadınların deneyimlerinden başlarsak, yerinden edilecek olmanın yarattığı sıkıntı, fiziksel olarak yerinden edilmeden çok daha önce başlamıştı. Yerinden edilmeyi beklemek, yerinden edilenlere maddi ve duygusal emek yükü yükleyen bir süreçti. Mesela, binalara uzun süredir herhangi bir bakım yapılmıyor olmasından kaynaklı problemler, kadınların gündeliğini olumsuz etkilemişti ve bu gündelik sorunları çoğunlukla kadınlar çözüyorlardı. Bazı kadınlar çalışmaya başlayarak, bazıları da harcamalarını kısarak yerinden edilme kaynaklı ekonomik güçlüklerle baş etmeye çalıştılar. Bu süreçte, gündeliği devam ettirmeye çalışan kadınların duygusal emek yükleri arttı. Kadınlar belediye ile görüşme sonrası öfkeli eşlerini sakinleştirdiler; tahliyeler çabuklaşsın diye elektrik veya su kesme tehditleriyle taciz edildiler; evlerini, komşularını kaybetmenin yol açtığı üzüntü ve yabancılaşmaya maruz kaldılar. Eşleri hapiste olan kadınlar, tek başına yaşayan yaşlı kadınlar için yerinden edilme daha da zorlu bir süreçti. Yerinden edilen trans kadınlar, çalışma ve yaşam alanları ile dayanışma mekanizmalarını kaybederek bu süreçten en ağır şekilde etkilendiler. Dayanışma mekanizmaları ve yaşam alanının kaybı, Tarlabaşı'nın trans bireylerini nefret söylemi ve suçlarına karşı daha savunmasız hale getirdi.

Yıkımlardan sonra Tarlabaşı'nda yaşamaya devam eden kadınlar da maddi ve manevi zorluklar yaşadılar. Uzun zamandır semtte yaşayan kadınlar yenileme projesinin getirdiği değişimler sonucu mahallelerine yabancılaşmışlardı. Komşulardan bazıları taşınmıştı, sokaklar daha güvensizdi. Boş evleri uyuşturucu ve seks işçiliği için kullanan yeni gruplar, bölgeye yeni gelen savaş mağduru Suriyeliler, mahallenin sosyal ve ekonomik yapısını tamamıyla değiştirmişti. Mahallede sosyal kontrolün azalması, kadınların mahalleye aidiyet duygularını törpülemiş ve daha az güvende hissetmelerine yol açmıştı. Uzun zamandır Tarlabaşı'nda yaşayan Fatma mahallede azalan güvenlik hakkında şöyle konuştu:

> Geçen gün deli gibi bağıran bir kadın vardı dışarda. Kesin başına bir şey geldi. Perdenin arkasından baktım ama sokakta kimsecikler yoktu. Korktum, aynı şey benim

> başıma da gelebilirdi. Kimse sesini çıkarmadı (Fatma, kadın, Türk, uzun zamandır Tarlabaşı'nda yaşıyor, mülk sahibi).

Fatma'nın bahsettiği artan güvensizlik hissi, özellikle inşaat alanına yakın yaşayan kadınlar için ciddi bir sorundu. Kadınlar, gündelik hayatlarının büyük bir kısmını mahallede geçirdiklerinden bu durumdan daha çok etkileniyorlardı.

Kadınlar, fiziksel olarak yerinden edilmemiş olsalar da manevi olarak yerinden edilmiş hissediyorlar ve 'kendilerine ait alanları kurmaları için gerekli güvenlik ve özgürlüğün kaybolması', onlar için 'gündeliğin yerinden edilmesi' anlamına geliyordu. (Stabrowski, 2014: 787). Uzun zamandır Tarlabaşı'nda yaşayan Sıdıka ile yaptığım görüşme sonrasında aldığım notlar, yenileme projesinin Sıdıka'nın gündeliğini nasıl değiştirdiğini şöyle özetliyor:

> Sıdıka uzun zamandır Tarlabaşı'nda yaşıyor. Mahalledeki değişimlerden hiç memnun değil. Evinin önünde geceleri ateş yakan bir grup genç var. Onları birkaç kez uyarmış ama onu ciddiye almamışlar. Bu gençler alkol ve uyuşturucu kullandıkları için, Sıdıka onları tekrar tekrar uyarmaktan korkuyor. Polisi aramaktan da çekiniyor, çünkü bu durumda şikâyeti kimin yaptığını hemen anlarlar. Büyük kızı geç vakte kadar bir kuaförde çalışıyor. Sıdıka her gece kalın perdenin arkasında kızının eve gelişini büyük bir kaygı ile bekliyor. Mahalleden taşınmaya gücü yetmediği için kendini burada sıkışmış hissediyor. Geceleri kapının önünde toplanan gençlerin yaktığı ateşin evinin dış cephesinde bıraktığı isi her sabah temizlemekten omuzları ağrıyor. Omzundaki geçmeyen ağrı yerinden edilmenin maddi ve duygusal yükünün bedeninde yer edinmesi aslında (Sıdıka ile görüşme notları, kadın, Türk, uzun zamandır Tarlabaşı'nda yaşıyor, kiracı).

Sosyal kontrolün azaldığı mahallede çocuk istismarı vakalarının artmasından dolayı kadınlar kaygılıydılar. Çoğu anne Tarlabaşı'nın yenileme sonrasında çocukların sokakta oynaması için yeterince güvenli olmadığını belirtti. Bazı anneler çocuklarının uyuşturucu satışı ya da seks işçiliği ile ilişkilenebileceği ya da ilişkilendiği konusunda kaygılıydı. Bu anneler, mahallede artan problemlerden çocuklarını koruyamadıkları için kendilerini suçlu hissediyorlardı. Her gün soylulaştırmanın ağır şiddetine maruz kalıyorlar (Kern, 2016) ve suçu yine kendilerinde arıyorlardı.

Bazı anneler yeterli ödenek alamayan devlet okullarında okuyan çocuklarının eğitimi konusunda kaygılıydı. Tarlabaşı'ndaki okullarda eğitimleri özel ilgi gerektiren Suriyeli çocuk sayısının artması, okullardaki kapasite sorununu iyice pekiştirdi. Bu sebeple, bazı aileler çocuklarını Tarlabaşı'na yakın, soylulaşmış mahallelerdeki okullara yollamayı tercih ettiler. Bu okullara kabul edilmek için yüklü kayıt ücreti vermek durumunda kaldılar. Okul servis ücreti pahalı olduğundan, ebeveynler, çoğunlukla da anneler her gün yirmi dakika yürüyerek çocuklarını okula bırakmak zorundaydı. Bu okullara çocuklarını gönderen anneler, öğretmenler ve diğer ebeveynler ile aralarındaki sosyal ve ekonomik statü farklılıklarından kaynaklanan fazladan bir duygusal emek harcıyorlardı. Örneğin, dört çocuk annesi olan Farzan, çocukları okula götürürken giyim kuşamına daha bir özen gösteriyor, öğretmenlerle ve diğer ebeveynlerle nazik ve aksansız bir şekilde konuşmak için

çaba harcıyordu. Çocuklarının derslerine yardım edebilmek için her gece kendi ders çalışıyordu. Farzan'ın arkadaşı ve komşusu Özbekistan'lı Dilar, çocuklarını aynı okula gönderiyordu. Dilar, Türkçesi neredeyse kusursuz olmasına rağmen, diğer ebeveynler ve öğretmenlerle konuşurken utanıyor, Türkçesini geliştirmek için sürekli Türkçe çalışıyordu. Annelerinin ana dili Türkçe olmadığı için çocuklarının aşağılanmasını ve ayrımcılığa uğramalarını istemiyordu. Farzan ve Dilar, başka sınıf ve etnik kökenden gelen diğerlerinin yargılarına ve sosyal normlarına ayak uydurmaya çalışıyorlardı. Kendilerinden utanmaları ve diğerleri gibi olmaya çabalamaları bu kadınların yüklendikleri duygusal emeği resmediyordu.[14] Ev işleri çocuk bakımı ile yükümlü bu kadınlar, çocuklarının eğitimlerine destek verebilmek için gerekli kültürel ve duygusal sermayeden ve ödevlerine yardım edecek bilgiden de yoksundular.[15] Farzan ve Dilar gibi anneler çocuklarının iyi bir eğitim alarak Tarlabaşı'na mahkûm olmaktan kurtulacağına inanıyorlardı. Tam da bu yüzden, çocuklarını daha nezih bir semtte okula yollamanın maddi ve duygusal emeğine katlanıyorlardı. Çocuklarının eğitim ve gelişimine destek olacak koşulları sağlayamamak ile umutları arasında sıkışıp kalmışlardı.[16]

Trans-Tarlabaşı'nın Yerinden Edilmesi

Yenileme alanında yaşayan ve çalışan, çoğunluğu trans kadınlardan oluşan seks işçileri yenileme projesiyle yerinden edildiler. Tarlabaşı'nın hâkim cinsiyet normlarına uymayan bu sakinlerine ev sahipliği yapan barlar, kafeler, kuaförler de yerinden edildi. Bu kadınların bir kısmı Kurtuluş, Elmadağ gibi komşu semtlere taşınırken, maddi gücü olmayanlar Tarlabaşı'nda yaşamaya devam etti. Çalışma mekanlarının yok edilmesi aktif seks işçilerini olumsuz etkiledi. Bazıları sokaklarda çalışmaya; yenileme alanı ve etrafındaki boş binaları kullanmaya başladılar ve bu durum seks işçisi kadınların şiddete maruz kalma riskini arttırdı. Ayrıca buluşma, yaşam ve çalışma alanlarını kaybetmek, birlikte yaşama ve çalışmanın getirdiği dayanışmayı da olumsuz etkiledi. Eskiden Tarlabaşı'nda yaşamış olan seks işçisi Türkan, bu dayanışmanın kaybolması hakkında şunları söyledi:

> Tarlabaşı eskiden iyi bir yerdi, ama herkes yerinden edildi ve birçoğu sokaklarda çalışmaya başladı. Burada eskiden barlar vardı. Herkes başka bir yere taşındı. Eskiden Tarlabaşı'nda beraberce yaşamak mümkündü, ama şimdi çok zor. Hala translar var burada, ama artık bir topluluk yok (Türkan, trans kadın, Kürt, eski Tarlabaşı sakini, aktif seks işçisi, kiracı).

Yıkımlardan önce Tarlabaşı'nda yaşayan LGBTİ+ aktivisti Leyla, bazı arkadaşlarının taşındıkları yeni semtlerde homofobik saldırılara maruz kaldıklarını ve yerinden edilenler için yeni yaşam ve çalışma alanları bulmanın oldukça zor olduğunu ifade etti.

---

14 Benzer bir tartışma için bkz. Skeggs (1997).

15 Benzer bir tartışma için bkz. Raey (2004).

16 Benzer bir tartışma için bkz. Raey (2004).

Yenileme projesi, Tarlabaşı'nda yaşayan ve hâkim cinsiyet normlarına uymayan bireylerin yeniden üretimini imkansız kılmakla kalmadı, seks işçiliğinin sokaktaki görünürlüğünün artması, seks işçileri ile muhafazakar cinsiyet normlarını benimsemiş diğer Tarlabaşı sakinleri arasındaki ilişkiyi de etkiledi. Görüşmecilerden Nurgül bu durumu şöyle özetliyor:

> Yeminle, sen benim bacımsın, sokaklarda, inşaatlarda fuhuş yapıyorlar. Adamlar ve kadınlar, yarısı yıkık bir bina var, fuhuş için kullanıyorlar buraları. Mahallede kimsenin sesi çıkmıyor. Aslında bizim de suçumuz, ama bir şey söylesem gelirler, evimi yakarlar (Nurgül, kadın, Türk, uzun zamandır Tarlabaşı'nda yaşıyor, mülk sahibi).

Seks işçiliğinin koşulları ve görünürlüğü değiştikçe, hâkim cinsiyet normlarına uymayan seks işçileri ile diğer gruplar arası sosyal sınırlar tekrar çizildi ve yenileme öncesinde var olan kesişimsel dayanışma olasılıkları da neredeyse ortadan kalktı.

Yeni Gelenlerin Cinsiyet Normları ile Pekiştirilen Erillik

Kentsel yenileme projesi öncesi ve sırasında süregelen yatırımsızlık Tarlabaşı'nda yapılı çevrenin ve sosyoekonomik koşulların giderek kötüleşmesine yol açtı. Bu durum yenileme alanı etrafında yaşayanlar arasında hali vakti yerinde olanların Tarlabaşı'ndan taşınmasını teşvik etti. Kötü koşullardaki evler, dükkanlar barınma sorununu çözmekle uğraşan daha dezavantajlı grupları bölgeye çekti. Tarlabaşı, aralarında Suriyeli Kürtler ve Dom'ların olduğu pek çok dezavantajlı grup için çekici olmuştu. Bazı Kürt kadınlar, yeni gelenlerin farklı cinsiyet normları olduğunu ve bu durumun sıkıntı yarattığını ifade ettiler. Örneğin, çokeşlilik yeni gelen Suriyeliler arasında daha yaygındı ve görüştüğüm pek çok Kürt kadın bu durumu bir sıkıntı olarak görüyordu. Dilan'ın bu konudaki düşünceleri şöyle:

> Bizim midye atölyemizde iki karısı olan Suriyeli bir adam var. İkinci karısıyla, birinci karısının önünde oynaşıyor. İğrenç! Bizim kültürümüzde çokeşlilik diye bir şey yok. Çok berbat ama bizim erkeklerimiz de buna sıcak bakıyorlar (Dilan, kadın, Kürt, uzun zamandır Tarlabaşı'nda yaşıyor, mülk sahibi).

Suriyeliler arasında yaygın olan çok eşlilik, bazı Kürt erkeklerin, eşlerine istediklerini yaptırmak için kullandıkları bir tehdit haline gelmişti. Gülizar, çok eşlilik tehdidiyle pekiştirilen erkeklik haline maruz kalanlardan biriydi:

> B- Burada (Suriyeli göçmen bir kadınla evlenmek) yaygın mı?
>
> G- Yok, o kadar yaygın değil. Tehdidi var ama. Erkekler bunu bir sopa gibi kullanıyor, bütün istediklerini yaptırabilmek için bir tehdit.
>
> B- Gerçek olmasa bile büyük bir baskı unsuru bu, değil mi?
>
> G- Evet, yapmıyorlar, ama bana sorarsan zaten yapamazlar da sadece bundan faydalanıyorlar. Bizim geleneğimiz göreneğimiz, yaşayışımız aynı değil, yapamazlar Suriyeli kadınla. Erkeklerin pazarlık için kullandıkları bir koz bu, bunu bir sopa gibi gösterip diyor ki 'Bak bir sürü (Suriyeli kadın) var ve beleş'. Eşin bunu sana söyledikten sonra, sinirlenmenin, gücenmenin ne faydası var. Bir önemi kalmıyor işte (Gülizar, kadın, Kürt, uzun zamandır Tarlabaşı'nda yaşıyor, mülk sahibi).

Çok eşlilik tehdidi, erilliğin gücü ve istismarının üstünü örterek, bazı Kürt ve Suriyeli kadınlar arasında gerginlik yarattı. Mesela, Tarlabaşı'nda doğup büyümüş bir kadın olan Fatma'ya göre, Türkiye'ye gelen bazı Suriyeli kadınlar 'çaresizce çocuklarına bakacak erkek arıyorlardı'. Kürt ve Türk kadınlardan oluşan bir grup kadın da özellikle Suriyeli Dom kadınları aşağılamaktaydı. Suriyeli kadınlar çocukları okulda kavga ettiği için ya da çocuklar sokakta çalıştığı için çocuklarına sahip çıkamayan 'sorumsuz anne', 'beceriksiz kadın' olarak damgalanıyor, zor koşulların faturası, kadınlarca yine kadınlara kesiliyordu. Bu durum, bazı Kürt ve Türk kadınların ırkçı yaklaşımlarının buradaki kadınlar arasında kurulabilecek dayanışmayı nasıl imkânsız kıldığını resmediyordu.

Sonuç

Bu makale, kentsel yenileme sürecinden geçen Tarlabaşı semtinde alt sınıftan kadınların soylulaştırma ve yerinden edilme süreçlerine dair deneyimlerini aktarmaya çalıştı. Soylulaştırmayı teşvik eden yenileme projesi, bu alanda yaşayan hanelerin yeniden üretimini devam ettirebilmek için kadınların üstlendikleri maddi ve duygusal emek yükünü artırmıştır ve bu anlamda sınıfsal olduğu kadar cinsiyetli bir süreçtir. Yenileme projesi, yenilenmiş alana taşınacak ve alanı kullanacak seçkinlere, İstanbul'un tarihi merkezinde lüks, pratik ve güvenli bir yaşam ve çalışma alanı vaat ederken, Tarlabaşı'nın henüz soylulaştırılmamış bölgelerinde cinsiyet ilişkilerini ve eşitsizliklerini yeniden üreterek erilliğin pekiştirilmesine yol açtı (Kandiyoti, 2010). Yenileme süreci, alt sınıftan kadınların bedenleri ve mekânsal hareketlilikleri üzerinde erkek denetimini güçlendirdi. Kadınlar, bu hızla değişen mahallede, hanelerinin ve içinde bulundukları grupların yeniden üretimini sürdürmek için gereken maddi ve duygusal emek yükünü üstlendiler. Buna ek olarak, yenileme projesi, hâkim cinsiyet normları dışı yaşayan Tarlabaşı sakinlerini yerinden ederek, mekanda heteronormatifliği pekiştirdi. Yenileme süreci farklı grupların karşılaşma mekanlarını ve koşullarını değiştirdiği ve aynı zamanda seks işçiliğinin görünürlüğünü arttırdığı için Tarlabaşı'nda kesişimsel dayanışmanın olasılığı azaldı. Bu çıkarımı yapmak için biraz erken olsa da bu süreç beraberinde getirdiği yerinden edilme ve mülksüzleşme ile Tarlabaşı'nda sınıfsal, etnik kökene ve cinsiyete dayalı gerginliklerin artmasına neden olacak gibi görünüyor.

Çalışmanın bulgularına dayanarak, üç teorik ve bir de yönteme dair çıkarımda bulunmak mümkün. Yönteme dair olandan başlarsak, feminist etnografi sadece yerinden edilme ve soylulaştırmanın cinsiyetli halini, kadınların deneyimlerini ve yeniden üretimi devam ettirmek için gerekli olan maddi ve duygusal emek yükünün kadınlarca nasıl yüklenildiğini anlamamıza yardımcı olmuyor, aynı zamanda gündeliğin, bedenin ve mahrem olanın mikro ölçeğini küresel olanın makro ölçeğine bağlamamıza yardım ediyor. (Mountz ve Hyndman, 2006; Katz, 2001). Diğer bir deyişle, Sıdıka'nın omuz ağrısını, Farzan'ın soylulaşan semt okulunda başka sınıftan, etnik kökenden ötekilere benzemek adına yüklendiği duygusal emeği, İstanbul'un

tarihi mahallelerini yenileyerek soylulaştırmaya yol açan neoliberal kent anlayışı ile ilişkilendirmemize olanak tanıyor.

Teorik çıkarımlara gelince, bu araştırma, ilk olarak, soylulaştırma ve yerinden edilme analizlerine yeniden üretim perspektifini tekrar kazandırmanın gerekliliğini göstermiştir. Bu perspektif, bu süreçlerin cinsiyetli etkilerini ve bu etkilerle başa çıkmak için gerekli olan maddi ve duygusal kadın emeğini daha iyi anlamamıza olanak vermektedir. Kapitalizmin eleştirel analizlerinde eksik olan yeniden üretim perspektifi (Fraser, 2017; Katz, 2001), genelde kapitalist kentleşme ve özelde soylulaştırma ve yerinden edilmeye dair eleştirel analizlere dahil edildikçe feminist kent teorisi zenginleşecektir.

İkinci olarak, bu çalışma soylulaştırma ve yerinden edilmenin yeniden üretim krizini alt sınıflara yüklediğini ve zorlaşan yeniden üretimin artan maddi ve duygusal emek yükünü kadınların üstlendiğini göstermiştir. Yeniden üretimin devamı için gerekli olan maddi ve duygusal kadın emeğini görünür kılmak, soylulaştırma ve yerinden edilme süreçlerine müdahale etmek için feminist praksisi besleyecektir. Benzer şekilde, bu çalışma, soylulaştırılan bu mahallede yeniden üretimi devam ettirmek için verilen gündelik mücadelelerin, farklı bölgeler ve ölçeklerde baş gösteren yeniden üretim krizleriyle doğrudan ilişkili olduğunu göstermektedir. Bu bulgu, bizi farklı coğrafyalarda farklı formlar alabilen yeniden üretim krizlerini feminist bir perspektifle ilişkisel olarak kavramaya ve derinlemesine analiz etmeye çağırıyor.

Üçüncü teorik çıkarıma gelince, araştırmanın bulguları soylulaştırmanın her kadın için özgürleştirici olmadığını göstermiştir. Bunun ötesinde, yerinden edilme, Tarlabaşı'ndaki trans bireylerin beraber çalışma ve yaşama pratiklerini ve kendileri için görece güvenli olan, kendilerini görece daha özgür hissettikleri kuir bir mekanı yitirmelerine sebep oldu. Bu bulgu, kadınların ve LGBTİ+ bireylerin özgürleşme sürecinin soylulaştırmayla özdeşleştirilmesindeki sıkıntıyı ortaya koyar. Soylulaştırmanın özgürleşmeyi ve kuirliği ticarileştirdiği ve 'piyasa koşullarında' yeniden tanımladığı bir bağlamda (Kern, 2016; Curran, 2019), dezavantajlı mahallelerde kuirliğin ve özgürleşmenin gündelik sosyolojisine odaklanmak çok önemlidir. Böylesi bir akademik çabanın, mekân, sınıf, etnisite, cinsiyetin kentte ilişkisel olarak kurulma hallerine müdahale etmeye yönelik somut çıkarımlar geliştirerek, feminist ve kuir praksise katkıda bulunma ve aynı zamanda soylulaştırma için alternatifler üretme potansiyeli vardır.

Kaynakça

Atkinson, R. (2015) "Losing One's Place: Narratives of Neighborhood Change, Market Injustice and Symbolic Displacement", *Housing, Theory and Society*, 32: 1–16.

Cahill, C. (2007) "Negotiating Grit and Glamour: Young Women of Color and the Gentrification of the Lower East Side", *City and Society*, 19(2): 202-31.

Cantek, F., Ç. Ulutaş ve S. Çakmak (2014) "Evin İçindeki Sokak, Sokağın İçindeki Ev: Kamusal ile Özel "Ara"sında Kalanlar", Cantek, F. (der.) *Kenarın Kitabı* içinde, İletişim Yayınları, 121-160.

Curran, W. (2019*) Gender and Gentrification*. New York: Routledge.

Davidson, M. (2009) "Displacement, Space and Dwelling: Placing Gentrification Debate", *Ethics, Place and Environment*, 12(2): 219–234.

Erman, T. ve Hatiboğlu, B. (2017) "Rendering Responsible, Provoking Desire: Women and Home in Squatter/slum Renewal Projects in the Turkish Context", *Gender, Place & Culture*, 24 (9): 1283-1302.

Fraser, N. (2017) "Crisis of Care? On the Social-Reproductive Contradictions of Contemporary Capitalism", Bhattacharya, T. (der.), S*ocial Reproduction Theory: Remapping Class, Recentering Oppression* içinde, Pluto Press, 21-36.

Hackworth, J. (2002) "Post Recession Gentrification in New York City", *Urban Affairs Review*, 37 (6): 815–843.

Haraway, D. (1988) "Situated knowledges: The science Question in Feminism and the Privilege of Partial Perspective", *Feminist Studies*, 14: 575-99.

Hesse-Biber, N. (2014) *Feminist Research Practice*, Los Angeles: Sage.

Kandiyoti, D. (2010) "Gender and Women's studies in Turkey: A Moment for Reflection?", *New Perspectives on Turkey*, 43: 165–176.

Katz, C. (2001) "Vagabond Capitalism and the Necessity of Social Reproduction", *Antipode* 33: 709–728.

Katz, C. (2011) "Accumulation, Excess, Childhood: Toward a Countertopography of Risk and Waste", *Documents d'Anàlisi Geográfica*, 57: 47–60.

Kentsel, A.S. (2008) *Tarlabasi Stratejik Sosyal Plan 2008–2010*.

Kern, L. (2011) *Sex and the Revitalized City: Gender, Condominium Development, and Urban Citizenship*, Toronto: UBC Press.

Kern, L. (2016) "Rhythms of Gentrification: Eventfulness and Slow Violence in a Happening Neighbourhood", *Cultural Geographies*, 23(3): 441-457.

Lees, L. (2000) "Reappraisal of Gentrification: Towards a 'Geography of Gentrification", *Progress in Human Geography*, 24(3): 389-408.

Lees, L., T. Slater, ve E. Wyly (2008) *Gentrification*. New York: Routledge.

Manalansan, M. F. (2015) "Queer Worldings: the Messy art of Being Global in Manila and New York", *Antipode*, 47(3): 566–579.

Mountz, A. ve J. Hyndman (2006) "Feminist Approaches to the Global Intimate", *Women's Studies Quarterly*, 34 (1/2): 446-463.

Mutluer, N. (2011) "Disposable masculinities in Istanbul", Jackson, R. ve M. Balaji (der.) *Global Masculinities and Manhood* içinde, University of Illionis Press, 75-105.

Nazlıer, E. (2018) "Mücella Yapıcı: AKM'de Yıkım Bir An Önce Durdurulsun", Evrensel Gazetesi https://www.evrensel.net/haber/345659/mucella-yapici-akmde-yikim-bir-an-once-durdurulsun, indirilme Tarihi: 17 Mayıs, 2020.

Paton, K. (2014) *Gentrification: A Working-Class Perspective*, London: Routledge.

Perouse, J.F. (2011*) Istanbul'la Yüzleşme Denemeleri Çeperler, Hareketlilik ve Kentsel Bellek*, İstanbul: İletişim Yayınları.

Ramazanoğlu, C. (1989) "Improving on Sociology: The Problems of Taking a Feminist Standpoint", *Sociology*, 23(2): 427-42.

Reay, D. (2004) "Gendering Bourdieu's Concepts of Capitals? Emotional Capital, Women and Social Class", *The Sociological Review*, 52(2): 57–74.

Türkün, A (2014) "Kentsel Ayrışmanın Son Aşaması Olarak Kentsel Dönüşüm", A. Türkün (der.) *Mülk Mahal, İnsan: İstanbul'da Kentsel Dönüşüm* içinde, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 3-16.

Türkün, A ve A. Sarıoğlu (2014) "Tarlabaşı Tarihi Kent Merkezinde Yoksulluk ve Dışlanan Kesimler Üzerinden Yeni Bir Tarih Yazılıyor", A. Türkün (der.) *Mülk Mahal, İnsan: İstanbul'da Kentsel Dönüşüm* içinde, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 267-310.

Sakızlıoğlu, B. (2007) *The Impacts of Urban Renewal Policies: The Case of Tarlabasi*, Istanbul, Unpublished MSc. Thesis, Ankara: Middle East Technical University.

Sakızlıoğlu, B. (2014a) "Inserting Temporality into the Analysis of Displacement: Living Under the Threat of Displacement", *Tijdschrift Voor Economische En Sociale Geografie*, 105(2): 206–220.

Sakızlıoğlu, B. (2014b) *A Comparative Look at Displacement Experiences: The Cases of Amsterdam and Istanbul*, Ph.D. thesis, The Netherlands: Utrecht University.

Sakızlıoğlu, B. (2018) "Rethinking the Gender-Gentrification Nexus", Lees, L. ve M. Phillips (der.), *Handbook of Gentrification Studies* içinde, Edward Elgar, 205-221.

Sakızlıoğlu, B. ve J. Uitermark (2014) "The Symbolic Politics of Gentrification: The Restructuring of Stigmatized Neighborhoods in Amsterdam and Istanbul", *Environment and Planning A: Economy and Space*, 46 (6): 1369-1385.

Shaw, K. S. ve I.W. Hagemans (2015) "Gentrification Without Displacement and the Consequent Loss of Place: The Effects of Class Transition on Low-income Residents of Secure Housing in Gentrifying Areas", *International Journal of Urban and Regional Research*: 39(2): 323-341.

Skeggs, B. (1997) *Formations of Class and Gender: Becoming Respectable*, London: Sage

Soytemel, E. (2013) "The Power of the Powerless: Neighborhood Based Self-help Networks of the Poor in Istanbul", *Women's Studies International Forum*, 41(1): 76-87.

Stabrowski, F. (2014) "New-build Gentrification and the Everyday Displacement of Polish İmmigrant Tenants in Greenpoint, Brooklyn", *Antipode*, 46(3): 794-815.

Şentürk, B. (2016) "Mahalle Kahvesinde 'Abla', Kabul Günlerinde 'Hanım': Sınıf ve Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Gecekonduda Kadın Araştırmacı Olmak", Harmansah, R. ve N. Nahya (der.), *Etnografik Hikayeler* içinde, İstanbul: Metis Yayınları, 68-85.

Ünsal, B. ve Türkün, A (2014) "Neoliberal Kentsel Dönüşüm Kentsel Alanlarda Sınıfsal Tahliye, Yoksullaşma ve Mülksüzleşme", A. Türkün (der.) *Mülk Mahal, İnsan: İstanbul'da Kentsel Dönüşüm* içinde, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 17-42.

Wright, M. W. (2013) "Feminicidio, Narcoviolence, and Gentrification in Ciudad Juárez: The Feminist Fight", *Environment and Planning D: Society and Space*, 31(5): 830–845.

Yılmaz, B. (2006) "Far Away, So Close: Social Exclusion and Spatial Relegation in an Inner City Slum of Istanbul, Tarlabaşı." Adaman, F. ve Ç. Keyder (der.*), Poverty and Social Exclusion in Slum Areas of Large Cities in Turkey* içinde, Report for the European Commission: Employment, Social Affairs and Equal Opportunities Joint Inclusion Memorandum and Research Foundation of Boğaziçi, 26-40.

Zengin, A. (2014) "Trans-Beyoğlu: Kentsel Dönüşüm, Şehir Hakkı ve Trans Kadınlar", Candan, A.B. ve C. Özbay (der.), *Yeni İstanbul Çalışmaları: Sınırlar, Mücadeleler, Açılımlar* içinde, İstanbul: Metis Yayınları, 360-375.